

8. Косова Е. А. Программа поддержки дистанционного обучения для детей с нарушением зрения: первые результаты. // Матеріали VI Міжнародної науково-технічної конференції "КОМТЕХБУД 2008": Київ-Севастополь, 9-12 вересня 2008 р. – К.: Міністерство регіонального розвитку та будівництва України, 2008. – С.98.
9. Державні санітарні правила та норми "Влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режим праці учнів на персональних комп'ютерах". Постанова Головного державного санітарного лікаря України від 30.12.1998 № 9 <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2569>
10. Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. Випуск II. – К., 1994.

Аннотація

В статті розглядається проблема навчання інформаційним технологіям молодших школярів з вадами зору. Обґрунтовується актуальність проблеми й аргументується необхідність застосування спеціальних педагогічних методик в процесі вивчення предмета "Основи інформатики і комп'ютерної техніки" для дітей, які мають зорові патології.

Анотація

У статті розглядається проблема навчання інформаційним технологіям молодших школярів з вадами зору. Обґрунтовується актуальність проблеми й аргументується необхідність застосування спеціальних педагогічних методик у процесі вивчення предмета "Основи інформатики і комп'ютерної техніки" для дітей, які мають зорові патології.

Подано до друку 18.10.2008 р.

Рекомендовано до друку докт. мед. наук, проф.Московченко К.П.

□ 2008

Мешко Г.М.

ПРОФЕСІЙНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГА ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЙОГО ТВОРЧОГО КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... В ієрархії чинників особистісного і професійного зростання педагога важливе місце належить його здоров'ю. Здоров'я є необхідною умовою ефективної професійної діяльності педагога, його самореалізації, розвитку творчого потенціалу. Професійне здоров'я є одним із основних показників "якості професійного життя". Без турботи про здоров'я вчителя високих результатів у навчально-виховному процесі не досягти.

Професійна діяльність вчителів відрізняється від інших постійним нервово-психічним та емоційним напруженням, яке зумовлене як змістом, так і умовами педагогічної роботи. Учителі, як правило, не мають можливості відновити затрачені сили і, відповідно, не в змозі адаптуватися до різноманітних потреб учнів, які невпинно зростають. Тому емоційно перевантажений педагог, швидше за все, надасть перевагу звичному колу обставин і ситуацій, в яких він справді добре може навчати і не ризикувати "нововведеннями", де наслідки незрозумілі і погано прогнозовані. Результати проведеного нами дослідження засвідчили, що тільки 12 педагогів із 172 опитаних (або 7,6%) почувають себе відносно здоровими, у них високий рівень працездатності і прогнозується висока стресостійкість (було використано тест на визначення ймовірності розвитку стресу за Г. Нємчіним і Ж. Тейлором). Варто зазначити, що 147 педагогів (77,3%) відзначили наявність порушень у власній емоційній сфері (поганий, пригнічений настрій, дратівливість, напруженість, неспокій, гнів, труднощі у керуванні своїми емоціями). За результатами тестування, резерви їх організму близькі до виснаження. Такий стан здоров'я педагогів аж ніяк не сприяє їх професійному зростанню, творчій самореалізації.

Чинниками ризику для професійного здоров'я учителя виступають висока емоційна витратність і стресогенність педагогічної діяльності, відсутність в школах умов для зняття психоемоційної втоми, недостатня компетентність у питаннях збереження і зміцнення здоров'я. Надії на те, що держава і медицина допоможуть в його збереженні, потрібно визнати нереальними. Підтвердженням цих слів є прийнята ще у 2002 році Державна програма "Вчитель", в якій нічого не сказано про здоров'я педагогів, не кажучи вже про заходи на рівні держави щодо цього. Педагог змушений розраховувати сам на себе. Тому питання збереження і зміцнення здоров'я педагога повинні стати важливими у сфері його життєвих і фахових інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Питання збереження і зміцнення здоров'я педагога тривалий час досліджувалося не як самостійна проблема, а вивчалось в контексті збереження і зміцнення здоров'я людини взагалі, формування культури здоров'я, здорового способу життя населення тощо. Проблема індивідуального здоров'я людини з позицій філософії, психології, фізіології, медицини, соціології, екології розглядалися у працях К. Альбуханової-Славської, І. Аршавського, І. Брехмана, І. Дубровіної, Е. Казіна, А. Леонтьєва, С. Максименка, Ю. Орлова, М. Хижняк та інших дослідників.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що більшість наукових робіт 50-90 років ХХ століття присвячені переважно питанням формування здорового способу життя дітей, підлітків, студентської молоді

(В. Базарний, К. Дейнека, О. Дубогай, Г. Дядічкін, В. Матвєєв, Н. Хоменко та ін.). Варто відзначити, що у цей час найбільше розроблялася проблема формування здорового способу життя засобами фізичної культури.

Наприкінці 80-х і в 90-х роках минулого століття формується новий науковий напрям — психологія здоров'я (Н. Водоп'янова, І. Гурвіч, М. Лейтер, К. Маслач, Д. Матараззо, Г. Нікіфоров, Н. Ходирева та інші). Завданням цього напрямку є не тільки попередження розвитку психічної і соматичної патологій, а й збереження, зміцнення і цілісний розвиток духовної, психічної, соціальної і соматичної складових здоров'я.

Впродовж останнього десятиліття ХХ і на початку ХХІ століття здоров'ятворчі ідеї все активніше проникають в теорію вищої освіти. Аналіз сучасної наукової літератури з проблеми збереження здоров'я дозволяє виділити дві групи досліджень. До першої групи відносяться дослідження, в яких розглядаються теоретико-методологічні основи педагогіки здоров'я (І. Брехман, М. Віленський, Е. Казін, В. Казначєєв, Г. Кураєв, Т. Паніна, Л. Татомирова, А. Щедрина та ін.). Другу групу складають дослідження, присвячені проблемам здоров'я людей в системі освіти, суб'єктів освітнього процесу «школа-вуз» (Н. Абаскалова, В. Бобрицька, С. Болтівець, Н. Гончарова, В. Горашук, Г. Зайцев, С. Кириленко, Н. Рибачук, С. Страшко, А. Царенко та ін.).

У розробку психологічної теорії професійного здоров'я значний внесок зробили дослідники В. Коган, Л. Мітіна, Г. Нікіфоров, В. Полеський. При цьому психологи відзначають недостатню розробленість психолого-педагогічних засобів активізації особистісних ресурсів учителя, які сприяють збереженню і зміцненню його професійного здоров'я.

У наш час проблема професійного здоров'я привертає до себе увагу багатьох науковців (Ю. Варданян, Е. Зеєр, Е. Іванов, В. Карвасарський, М. Корольчук, О. Крайнюк, В. Пономаренко, Т. Суценко, О. Хлівна та ін.). Важливою у цьому відношенні є концепція психологічного забезпечення діяльності від "вступу" в професію і до "виходу" з неї (А. Маркова, Г. Нікіфоров).

У сучасній психолого-педагогічній літературі велика кількість досліджень присвячена вивченню сутнісних аспектів, факторів виникнення професійного стресу, професійної дезадаптації, синдрому «емоційного вигорання» (О. Баранов, Г. Зайчикова, Л. Карамушка, М. Лейтер, С. Максименко, К. Маслач, В. Розов, Е. Рутман, Н. Самоукіна, В. Шепель, В. Щербатих та ін.); формуванню здорового способу життя, культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу (О. Багнетова, М. Берєбін, О. Волинська, Л. Грішкіна, М. Доброрадних, В. Оржеховська, Н. Смірнов та ін.); проблемі підготовки вчителя до реалізації завдань здоров'язберігаючої педагогіки (В. Безпалько, Я. Герчак, Т. Засобіна, С. Крохмаль, Л. Хабін, О. Панюкова та ін.).

Значно більшої уваги потребують дослідження, що стосуються розкриття суті, критеріїв професійного здоров'я, розробки превентивних заходів та шляхів збереження і зміцнення професійного здоров'я педагога, формування стратегії здоров'язбереження, підвищення рівня стресостійкості майбутнього фахівця, обґрунтування методів гармонізації його внутрішнього світу. Проблема підготовки майбутнього вчителя до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я ще не знайшла достатнього відображення у психолого-педагогічних дослідженнях.

Формулювання цілей статті... Мета нашого дослідження полягає в аналізі сутнісних аспектів професійного здоров'я педагога, критеріїв професійного здоров'я, його ролі у творчій самореалізації педагога, у виявленні складових підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я, а також в описі досвіду роботи у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження... На сьогоднішній день відсутнє єдине трактування поняття "професійне здоров'я". Так, наприклад, А. Маклаков професійне здоров'я розглядає як певний рівень характеристик здоров'я спеціаліста, що відповідає вимогам професійної діяльності і забезпечує її високу ефективність [2, с. 5]. У визначенні, запропонованому В. Пономаренко, професійне здоров'я розглядається як властивість організму зберігати необхідні компенсаторні і захисні механізми, що забезпечують професійну надійність і працездатність в усіх умовах професійної діяльності [5, с. 55]. Центральним пунктом у цьому трактуванні є питання про функціональні стани і, відповідно, про оцінку функціональних резервів.

Науковець Л. Мітіна визначає професійне здоров'я учителя як здатність організму зберігати і активізовувати компенсаторні, захисні, регуляторні механізми, що забезпечують працездатність, ефективність праці і розвиток особистості вчителя в усіх умовах протікання професійної діяльності [3, с. 166]. Це розуміння дещо ширше за попереднє, у ньому підкреслюється взаємозв'язок професійного розвитку і здоров'я педагога.

Професійне здоров'я як узагальнена характеристика здоров'я педагога розглядається в конкретних умовах його професійної діяльності. Тому ґрунтовним є визначення професійного здоров'я Г. Нікіфорова, який розуміє його як інтегральну характеристику функціонального стану людини за фізичними та психічними показниками з метою оцінки її здатності до професійної діяльності, стійкості до несприятливих факторів, які супроводжують цю діяльність [6]. Працездатність виступає основним показником професійного здоров'я, що відображає здатність до педагогічної діяльності із заданою ефективністю і тривалістю протягом заданого періоду життя.

Здоровий педагог – це той, хто ефективно функціонує, відчуває фізичне, соціальне, психічне благополуччя. При цьому здоров'я педагогів визначається не відносно природного стану людини, а відносно соціальних вимог до його функціонування в педагогічній діяльності. Педагог вважається здоровим, якщо у нього гармонійно розвиваються потенційні фізичні і творчі сили, що роблять його зрілим і компетентним фахівцем, працездатним і

активним суб'єктом життя і професійної діяльності. Для таких педагогів характерні, насамперед: психічна рівновага; високий рівень адаптації; гармонійні стосунки з оточенням; цілеспрямованість, плановість, впорядкованість своїх дій; впевненість у собі, почуття обов'язку, оптимізм; адекватна самооцінка, адекватний рівень домагань; конгруентність, креативність, критичність мислення; пріоритет духовних цінностей; автономність; гармонійність, внутрішня узгодженість.

Цікавим є підхід Д. Белухіна, який використовує термін "мобілізація", розуміючи його як психофізичну готовність до виконання певної діяльності, в якій можуть бути різні несподіванки, і термін "вага" — як індикатор фізичного і емоційного самопочуття педагога. Автор виділяє "важку вагу", "вагу з небажанням", "легку вагу" [1, с. 15].

Нам імпонує позиція Л. Мітіної, яка розглядає професійне здоров'я як багаторівневе явище. У відповідності з цим підходом, вищий рівень особистісного здоров'я педагога, що відповідає за формування смислових орієнтацій, визначення загального смислу життя, ставлення до інших і до себе, здійснює регулювальний вплив на нижчі рівні [4, с. 35].

Допомога, спрямована безпосередньо на зняття, усунення соматичних і психічних розладів учителя, є головним чином об'єктом медицини. Психологічна допомога спрямовується до більш високих рівнів саморегуляції інструментального, смислового, екзистенціального [4, с. 36]. Звернення до інструментального експресивного рівня саморегуляції може допомогти вчителю змінити стильові характеристики, розвивати соціальні навички, що сприяє його соціально-психологічній адаптації до нових ситуацій професійної діяльності. На смисловому рівні можна допомогти учителю прийняти рішення, розібратися в проблемі, не виходячи, як правило, за межі звичних смислових орієнтацій.

Указані напрями впливу відповідають завданням розвитку конкретних здібностей (комунікативних, рефлексивних, гностичних та ін.), що здійснює позитивний вплив на ефективність педагогічної діяльності і психічне самопочуття учителя.

Вищий екзистенціальний рівень забезпечує можливість особистісного вибору і автономного розвитку. Він стає провідним фактором розвитку зрілої особистості, якого не зможуть забезпечити регуляторні механізми нижчих рівнів. Недостатня сформованість регуляторних механізмів вищого рівня приводить до того, що вчитель не здатний перетворитися в суб'єкта власного життя і професійної діяльності. Порушення механізмів саморегуляції, деформація внутрішнього світу особистості виступає пролонгованою причиною великої кількості соматичних і психосоматичних хвороб учителів [4, с. 35].

Отже, професійне здоров'я — це міра здатності педагога виступати активним суб'єктом педагогічної діяльності, необхідна умова його творчого зростання і продуктивного професійного довголіття.

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що психолого-педагогічна підготовка майбутніх вчителів повинна бути спрямована на активізацію їх особистісних ресурсів, що сприятиме збереженню та зміцненню їх професійного здоров'я. Програма підготовки педагога до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я повинна передбачати формування:

- ☐ професійної самосвідомості, педагогічної спрямованості майбутнього учителя;
- ☐ ціннісного ставлення до свого здоров'я;
- ☐ психолого-педагогічної компетентності (в т.ч. аутопсихологічної, соціально-психологічної, комунікативної, компетентності здоров'язбереження);
- ☐ професійної стресостійкості;
- ☐ саногенного мислення;
- ☐ емоційної гнучкості, навичок психічної саморегуляції;
- ☐ позиції "сам собі психотерапевт";
- ☐ творчої індивідуальності педагога;
- ☐ готовності до самореабілітації.

З метою реалізації окреслених вище завдань до програми курсу "Вступ до педагогічної професії" ми включаємо розгляд наступних питань: професійне здоров'я учителя, шляхи його збереження і зміцнення; психоемоційні перевантаження, фактори, що зумовлюють їх виникнення, шляхи зняття психоемоційної напруги; професійний стрес, його види, саморегуляція педагога в умовах стресу, методи підвищення стресостійкості; виникнення, профілактика і усунення професійного вигорання педагога; адаптація молодого вчителя до педагогічної діяльності; гармонія особистості педагога і шляхи його особистісного і професійного зростання.

На ранніх етапах навчання ми виявляємо у студентів рівень сформованості педагогічних здібностей, рівень стресостійкості, схильність до емоційного вигорання, здатність до саморозвитку, особливості мислення тощо. На основі самоспостереження, самоаналізу і використання результатів психодіагностичних методик і тестів на практичних заняттях курсу "Вступ до педагогічної професії" першокурсники визначають, на якому рівні знаходяться професійно значущі риси і якості їх особистості, накреслюють шляхи і способи їх удосконалення, створюють "професійний рельєф своєї особистості".

При розв'язуванні педагогічних задач, програванні педагогічних ситуацій, мікрОВикладанні на заняттях з педагогіки наша діяльність спрямовується на формування у майбутніх учителів позитивного ставлення до професійної діяльності, вихованців, самого себе, ціннісного ставлення до свого здоров'я, здоров'я учнів, на допомогу у пізнанні студентами властивостей власної індивідуальності, на створення у них мотивів професійного і особистісного розвитку.

Зазначені вище питання детально висвітлюються у процесі читання розробленого нами курсу "Професійне здоров'я педагога". Мета вивчення курсу – сприяти формуванню стратегії збереження і зміцнення професійного здоров'я, компетентності здоров'язбереження майбутнього педагога.

Зміст курсу ґрунтується на класичних філософських, психологічних, педагогічних, медичних, соціологічних, духовних концепціях з проблем збереження і зміцнення здоров'я людини, а також даних наукових досліджень у галузі психоенергетики, психосоматики, психології праці, ортобіотики.

Програмою курсу передбачено розгляд таких тем:

- ☐ Професійне здоров'я педагога як стратегічна проблема сучасної школи.
- ☐ Фактори професійного здоров'я-нездоров'я педагога.
- ☐ Вплив професії на здоров'я педагога. Професійні кризи. Професійні деформації, деструкції особистості педагога.
- ☐ Професійний стрес. Емоційне вигорання.
- ☐ Стресменеджмент в педагогічній діяльності.
- ☐ Гармонія особистості педагога і його професійне здоров'я.
- ☐ Технології збереження професійного здоров'я. Професійна самореабілітація. Психотехнології самооздоровлення.

Вивчення програмного матеріалу відбувається на лекціях, практичних заняттях, а також у процесі самостійної та індивідуальної роботи у позаурочний час (виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), творчих робіт, реферативних повідомлень, розв'язування педагогічних задач тощо). Тематика ІНДЗ, творчих робіт, реферативних повідомлень дуже різноманітна. Наприклад, студенти виконують такі творчі завдання: скласти модель особистості педагога з позиції здоров'язбереження; створити "Кодекс професійного здоров'я педагога"; як його позбутися мислення "червоного олівця"; як стати самоефективною особистістю тощо.

Майбутнім учителям пропонуємо підготувати реферативні повідомлення на теми: "Псевдостиль педагогічної діяльності і професійне здоров'я педагога"; "Закони розумного способу життя педагога"; "Негативні особливості темпераменту і характеру педагога, що заважають його успішній діяльності і погіршують його професійне здоров'я"; "Акме як інтегральна формула професійного здоров'я педагога"; "Вплив професійного здоров'я на емоційне благополуччя учнів" тощо.

У процесі викладання курсу ми використовуємо комплекс різноманітних методів і засобів, що спрямовуються на розвиток внутрішніх сил майбутнього вчителя, розширення його професійної самосвідомості, послаблення психічної напруги, формування саногенного мислення, гармонізацію його внутрішнього світу. Це і використання психодіагностичних методик для визначення потенційних можливостей свого організму, рольові ігри, розв'язування педагогічних задач з елементами драматизації; психомалюнки ("Я-реальний педагог – Я-ідеальний педагог", "Що даю іншим людям і чого від них чекаю", "Яким я є і яким мене бачать учні", "Я в стресовій ситуації" тощо); психологічні ігри ("Асоціації", "Думки про характер", "Прокурор і адвокат" і т.п.); вправи (наприклад, "Написати своєму кривднику невідправленого листа", "Намалювати карикатуру на свого кривдника", "Змивання", "Чарівна паличка"); вирішення проблемних ситуацій (складні ситуації педагогічного спілкування для програвання і обговорення пропонують самі студенти зі свого життєвого досвіду) і т.п.

Корисним, на нашу думку, є читання і обговорення студентами психолого-педагогічної літератури з проблем збереження і зміцнення професійного здоров'я педагога, підвищення його стресостійкості і складання на основі прочитаного і опрацьованого "Пам'яток для майбутнього педагога". Тематика пам'яток приблизно така: "Ліки від професійного стресу", "Рецепти душевної рівноваги", "Як не згоріти у полум'ї професії", "Як лікувати ерозію душі", "Як педагогу досягти гармонії душі", "Професійне довголіття: шлях до нього", "Педагогічна кар'єра без стресу, "Сам собі психотерапевт! Як саме?" і т.п. Складання таких пам'яток сприяє якісному оволодінню теоретичним і практичним матеріалом щодо шляхів збереження і зміцнення свого професійного здоров'я.

Немаловажне значення при опануванні курсу має ознайомлення майбутніх учителів із психологічними методами збереження і відновлення професійного здоров'я, психотехнологіями самооздоровлення (системи оздоровлення М. Норбекова, В. Синельникова, метод "зцілюючих налаштувань" Г. Ситіна, метод самонавіювання за Е. Кує, система оздоровлення та зцілення з допомогою рейкі, антистрестехнології тощо). В основі багатьох з цих систем лежить ідея про те, що з допомогою сили розуму можна вилікувати багато хвороб, використовуючи при цьому техніку «творчої візуалізації», а також афімації, прощення усіх і себе [7]. Змінивши мислення, можна змінити своє життя, набути душевної рівноваги, що веде до успіху в житті і професійній діяльності.

Важливим результатом вивчення курсу “Професійне здоров’я педагога” є складання індивідуальних програм збереження і зміцнення професійного здоров’я. Будуючи їх, студенти вчать визначати цілі здоров’язберігаючої діяльності, поетапні способи їх досягнення, прогнозувати кінцевий результат, виявляти ефективність здоров’язберігаючих заходів тощо.

Висновки... Вся робота, що проводиться нами, спрямовується на розробку превентивних заходів щодо збереження, зміцнення професійного здоров’я педагога, активізацію механізмів його особистісної саморегуляції, формування такої інтегральної характеристики діяльності педагога як стратегії збереження професійного здоров’я. Такий педагог умітиме планувати процес управління своїм життям і професійною діяльністю на основі правильних і далеких прогнозів. Він буде орієнтуватися на побудову здоров’язберігаючого освітнього простору в школі. Здоров’я стане для нього стилем життя, його традицією, культурою. Він зробить єдино правильний вибір — пріоритет здоров’я для успішного життя і професійної діяльності. Правда, якби об’єднати зусилля психологів, медиків, психотерапевтів, педагогів на рівні держави, то для більшості вчителів продуктивне професійне довголіття і творче кар’єрне зростання були б гарантовані.

Література

1. Белухин Д.А. Как возненавидеть себя, детей и педагогику: Учеб. пособие для студ. пед. вузов. 2-е изд., перераб. и доп. — М.: “Дашков и компания”, 2002. — 164 с.
2. Маклаков А.Г. Основы психологического обеспечения профессионального здоровья военнослужащих: Автореферат дис... д-ра психол. наук: 19.00.03. — СПб., 1996. — 42 с.
3. Митина Л.М. Профессиональное здоровье учителя: стратегия, концепция, технология // Народное образование. — 1998. — № 9-10. — С. 166-170.
4. Митина Л.М. Профессиональное развитие и здоровье педагога: проблемы и пути решения // Вестник образования России. — 2005. — №8. — С. 33-49.
5. Пономаренко В.А. Профессиональное здоровье личного состава как категория боеготовности и боеспособности // Военно-медицинский журнал. — 1991. — №3. — С. 54-57.
6. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под. ред. Г.С. Никифорова. — СПб.: Питер, 2003. — 607 с.
7. Трейси Б. Измени мышление — и ты изменишь свою жизнь / Б.Трейси; пер. с англ. — 2 изд. — Мн.: “Попурри”, 2006. — 384 с.

Анотація

У статті проаналізовано сутнісні аспекти професійного здоров’я, його роль у творчій самореалізації педагога; виявлено складові підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення свого професійного здоров’я; описано досвід роботи у цьому напрямку у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Аннотация

В статье проанализированы сущностные аспекты профессионального здоровья педагога, его роль в творческой самореализации педагога; выявлены составные подготовки будущих учителей к сохранению и укреплению своего профессионального здоровья; описан опыт работы в этом направлении в процессе изучения педагогических дисциплин.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Паршук С.М., Демченко Т.А.

СУТНІСТЬ ГУМАНІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Виховання гуманної, духовно багатї та національно свідомї особистості — одне з основних завдань національної програми “Освіта” [5].

Демократичні зміни, що відбуваються в Україні, сприяють усвідомленню того, що досягнення прогресу можливе лише за умов, коли в центрі всіх проблем перебуватиме особистість людини з її потребами, інтересами, турботами та прагненнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Педагогічні ідеї, що сприяють гуманізації освітньо-виховного процесу, знайшли своє відображення у працях А.Адлера, Ш.Амонашвілі, С.Васильченка, А.Дістервега, О.Духновича, Е.Еріксона, Л.Занкова, Я.Коменського, А.Макаренка, С.Миропольського, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинського, Л.Толстого, К.Ушинського, І.Франка, Т.Шевченка, С.Шацького, та ін.

Гуманістичному вихованню учнів молодшого шкільного віку присвячені дослідження В.Білоусової, В.Коротєєвої, Н.Хомич та ін.

У багатьох педагогічних дослідженнях гуманістичне виховання розглядається як один з компонентів змісту морального виховання. Питанням формування у молодших школярів моральних стосунків, емпатії, уявлень про доброту і чуйність присвячені праці О.Алексєєвої, Я.Божович, О.Богданової, М.Боришевського, І.Бужинської, І.Вітковської, Б.Габриловець, Н. Гусякової, О.Ковальова, В.Петрової, А.Тихонової, Н.Трофимової, М.Якобсона та ін.

Психологічним аспектом цієї проблеми займалися такі науковці як І.Бех, А.Фон, П.Якобсон та ін.